

Inkluderende barnehage

Nye innsikter og verktøy
Endelig sammendragsrapport

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

INKLUDERENDE BARNEHAGE

Nye innsikter og verktøy
Endelig sammendragsrapport

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (Agency) er en uavhengig og selvstyrende organisasjon. Agency finansieres av utdanningsdepartementene i dets medlemsland og av Europakommisjonen. Vi mottar også støtte fra EU-parlamentet.

Delfinansiert av
EU-programmet
Erasmus+

Dette produktet er finansiert med støtte fra Europakommisjonen. Forfatteren er alene ansvarlig for innholdet i denne publikasjonen. Kommisjonen har ikke ansvar for videre bruk av informasjon som finnes i rapporten.

Synspunktene som kommer til uttrykk i dette dokumentet, er uttrykt av enkeltindivider og støttes ikke nødvendigvis av Agency, dets medlemsland eller Kommisjonen.

Redaktører: Mary Kyriazopoulou, Paul Bartolo, Eva Björck-Åkesson, Climent Giné og Flora Bellour

Det er tillatt å bruke utdrag av dokumentet så sant det angis tydelig referanse til kilden. Det skal refereres til denne rapporten slik: European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2017. *Inkluderende barnehage: Nye innsikter og verktøy – Endelig sammendragsrapport.* (M. Kyriazopoulou, P. Bartolo, E. Björck-Åkesson, C. Giné og F. Bellour, red.). Odense, Danmark

For å gjøre rapporten mer tilgjengelig offentliggjøres den på 25 språk og er også tilgjengelig elektronisk på nettsiden til Agency: www.european-agency.org

Dette er en oversettelse av originalteksten på engelsk. Se det originale dokumentet på engelsk ved tvil om nøyaktigheten til informasjonen presentert i oversettelsen.

ISBN: 978-87-7110-707-4 (Elektronisk)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2017

Sekretariat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tlf: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brüssel-kontoret
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tlf: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

INNHALDSFORTEGNELSE

INNLEDNING	5
BAKGRUNN	6
PROSJEKTFUNN OG BIDRAG TIL IECE	7
1. Gi alle barn muligheten til å høre til, bli engasjert og lære	7
2. Utviklingen av et selvrefleksjonsverktøy	8
3. Tilpasning av en økosystemmodell for IECE	9
<i>Dimensjon 1: Resultater</i>	12
<i>Dimensjon 2: Prosesser</i>	12
<i>Dimensjon 3: Støttende strukturer innenfor IECE-miljøet</i>	12
<i>Dimensjon 4: Støttende strukturer innenfor samfunnet</i>	12
<i>Dimensjon 5: Støttende strukturer ved regionale/nasjonale nivåer</i>	12
<i>Samarbeidende bruk av modellen mellom beslutningstakere og utøvere</i>	13
ANBEFALINGER	13
PROSJEKTUTGANGSDATA	16
REFERANSER	17

INNLEDNING

Kvalitet i barnehage er en fremtredende interesse for beslutningstakere og har i det siste blitt en prioritet for mange internasjonale og europeiske organisasjoner. Disse inkluderer blant andre Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD), FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon (UNESCO), FNs barnefond (UNICEF), Europakommisjonen, Eurydice og European Agency for Special Needs and Inclusive Education (Agency). I senere tid har Rådet for Den europeiske union (2017) fremhevet behovet for å prioritere høykvalitets barnehage og omsorg for å takle ulikheter i livslang læring.

Gitt disse internasjonale interessene foretok Agency et treårsprosjekt (2015-2017) med tittelen inkluderende barnehage. Målet var å identifisere, analysere og deretter fremme hovedegenskapene til kvalitetsmessig inkluderende barnehage (IECE)¹ for alle barn² fra der er tre år frem til de starter på barneskole. Dette ga en mulighet til å undersøke nærmere, med et inkluderende perspektiv, hvordan IECE forsørgeres på tvers av Europa adresserer kvalitetsprinsippene som allerede er identifisert av Europakommisjonen (2014) og OECD (2015).

Dette prosjektet var basert på relevant forskning og politisk litteratur, data oppsamlet gjennom observasjoner av eksempler på IECE-miljøer³ i flere land, beskrivelser av eksempler fra utøvere på tvers av Europa og spørreskjemaer om nasjonale utviklinger innen IECE hos alle Agency-medlemsland. Sekstifire eksperter fra IECE-land på tvers av Europa bidro til prosjektet. De deltok i datainnsamling og analyse, i observasjoner og diskusjoner i løpet av åtte studiebesøk til forskjellige land, og i andre prosjektmøter. Disse førte til prosjektets endelige innsikter og bidrag til IECE.

Denne rapporten er et sammendrag av synteserapporten (European Agency, 2017a) som sammenfatter hovedfunnene til prosjektet. Den fokuserer på prosjektets tre nye bidrag til politikktutforming, forskning og praksis i IECE. Disse er:

- en logisk forklaring på og implikasjonene av å ta i bruk en inkluderende visjon og mål som hovedstandardene for IECE-politikk og -forsørging;

---

¹ Dette dokumentet bruker begrepet «inkluderende barnehage» (IECE) for prosjektets funn og anbefalinger, og «barnehage» (ECE) eller «barnehage og omsorg» (ECEC) når det refereres til relevant litteratur.

² «Alle barn» refererer til absolutt alle barn.

³ «IECE-miljøer eller førskoler» referer til fasiliteter for utdanning av barn i treårsalderen til begynnelsen av barneskoleutdannelsen i forskjellige europeiske land.

- utviklingen og bruken av utøvere av selvrefleksjonsverktøy for å forbedre IECE-miljø;
- tilpasning av en økosystemmodell til IECE innenfor miljø-, samfunns- og nasjonalt nivå.

Denne rapporten konkluderer med et sett av anbefalinger hovedsaklig rettet mot beslutningstakere. De presenteres innenfor rammeverket til den nye økosystemmodellen til IECE.

BAKGRUNN

Kvalitet i barnehage (ECE) er av fremtredende interesse for beslutningstakere. Et voksende nummer av Europeiske og internasjonale studier har vist at fordelene av ECE er direkte relatert til og avhengig av «kvalitet». Europakommisjonen (2014) identifiserte og gjennomgikk fem hovedpolitiske handlinger som har forbedret kvalitet i ECE og -tilgang. De er:

- Tilgang til kvalitet i ECE for alle barn
- Kvalitet i personalet
- Kvalitet i læreplan/innhold
- Evaluering og oppfølging
- Ledelse og finansiering.

Dette Agency-prosjektet utviklet nye innsikter om IECE først ved å bringe sammen erfaringen og ekspertisen til medlemmene på tvers av Europa. Samtidig var prosjektprosessen forbedret gjennom en kreativ kombinasjon av tre teoretiske rammeverk som tidligere kun ble brukt separat for å beskrive høykvalitets ECE-forsørging:

- **Inkluderingsrammeverk:** Dette er en kjernekomponent av kvalitetsforsørging for Agency og dets medlemsland som ønsker å:

... sikre at alle elever i alle aldre har tilgang til meningsfylte læremuligheter av høy kvalitet i sine lokalsamfunn, sammen med venner og medelever. (European Agency, 2015, s. 1).

- **Rammeverk for struktur-prosess-resultat:** Struktur fokuserer på det lovmessige rammeverket og de nasjonale, regionale og lokale kårene som har en innvirkning på

kvaliteten av barns erfaringer i ECE-miljøet. **Prosess** representerer samhandlingene mellom barn og ansatte og medelever og ECE-miljøets fysiske omgivelser. **Resultat** gjenspeiler virkningen som strukturene og prosessene har på barnas velferd, engasjement og læring (Europakommisjonen, 2014; OECD, 2015).

- **Økologisk systemmodell:** Denne modellen tar for seg de komplekse og utviklende påvirkningene på barn som stammer fra samhandlingene og forbindelsene deres med alle de omliggende systemene i skolen/hjemme, samfunnet og regionen/landet – betegnet som mikro-, meso-, exo- og makro-systemer – hvor de agerer og vokser (Bronfenbrenner og Morris, 2006).

Hver av disse har blitt lagt til separat for å forbedre ECE-kvalitet i politikk, forskning og praksis. Men i dette prosjektet var de flettet sammen til en økosystemmodell som utgjør en av de nye innsiktene og verktøyene som har kommet ut av prosjektet.

PROSJEKTFUNN OG BIDRAG TIL IECE

Analysen og diskusjonen rundt all prosjektdata førte til tre nye bidrag til utforming av politikk, forskning og forskning innen IECE.

1. Gi alle barn muligheten til å høre til, bli engasjert og lære

---

Analysen av prosjektdataen indikerer sterkt at fra et inkluderingsperspektiv er det viktigste resultatet av kvalitetsforsørging er å gi alle barn muligheten til å aktivt ta del i IECE. På denne måten blir alle barn – inklusive de utsatt for ekskludering – like verdsatt, støttet og gitt muligheten til å utvikle seg sammen med sine medelever.

Det første åpenbare kravet til deltakelse er å være tilstede i miljøet i løpet av de daglige sosiale og undervisende aktivitetene. Dette påvirkes i stor grad av nasjonale og regionale lovfestede forskrifter for tilgjengelighet av IECE. Disse inkluderer rett til og tilgjengelighet til rimelig prisede IECE-steder. Prosjektet fant ut at universelt oppmøte kun er mulig hvis det lokale miljøet proaktivt når ut til alle foreldre i samfunnet. I tillegg sørger IECE-miljøet for at hvert barn ikke bare er tilstede men også aktivt involveres i de sosiale og undervisende aktivitetene med den relevante behovsmessige støtten.

Fra et inkluderingsperspektiv er hvert barn unikt. Det er avgjørende å se til hvert enkelt barns utvikling, i stedet for å kun fokusere på å oppnå nasjonale kompetansestandarder. Dette lar alle barn – uavhengig av ferdighetsnivåene deres – bli like verdsatt som aktive deltakere og elever sammen med elevgruppen og få den støtten de trenger for å utvikle seg. IECE-eksempelmiljøene søkte dette spesifikt ved å først ta inn og verdsette ethvert barn innenfor et kreativt og støttende læringsfelleskap hvor alle hører hjemme og nyter positive forhold til både ansatte og medelever. Innenfor denne innbydende atmosfæren er barn deretter invitert og gitt muligheten til å:

- bruke styrkene deres;
- gjøre valg, særlig innenfor lek;
- utøve nysgjerrigheten og autonomien sin;
- uttrykke interesser og mål og ta del i påfølgende problemløsning;
- bli motivert for og ta del i verdsatte aktiviteter ved siden av og sammen med elevgruppen sin.

2. Utviklingen av et selvrefleksjonsverktøy

Prosjektets andre bidrag er utviklingen av et selvrefleksjonsverktøy. Prosjektteamet kombinerte inspirasjonene fra eksisterende instrumenter som fokuserte på ECE-læringsmiljøet (se referanser i European Agency, 2017b) med prosjektets ønske om å beskrive hovedkarakteristikkene for kvalitet i IECE for alle barn.

Selvrefleksjonsverktøyet fokuserer på førskolen som et sted for deltakelse og læring. Det tar for seg prosess- og strukturelle faktorer innenfor miljøet som påvirker barnas erfaringer. Verktøyet adresserer åtte aspekter:

1. Samlet velkomstatmosfære
2. Inkluderende sosialt miljø
3. Tilnærming med barnet i fokus
4. Barnevennlig fysisk miljø
5. Materialer for alle barn
6. Kommunikasjonsmuligheter for alle
7. Inkluderende opplæring og læringsmiljø
8. Familievennlig miljø.

Et sett med spørsmål dekker hvert enkelt aspekt. De har til hensikt å støtte utøveres overveielser. De omfatter rom for å bemerke styrker og svakheter i tjenestens inkluderingssevne samt å sette forbedringsmål.

Selvrefleksjonsverktøyet kan brukes til flere formål. Disse omfatter:

- å gi et bilde av inkluderingen i miljøet;
- å fungere som en basis under aktørdiskusjoner om inkludering;
- å identifisere og beskrive problemområder, sette forbedringsmål og planlegge tidlige innsatser for å sørge for inkluderende forsørging;
- å evaluere forskjellige måter å arbeide inkluderende på;
- å utvikle inkluderingsindikatorer i nasjonale standarder for kvalitet i IECE.

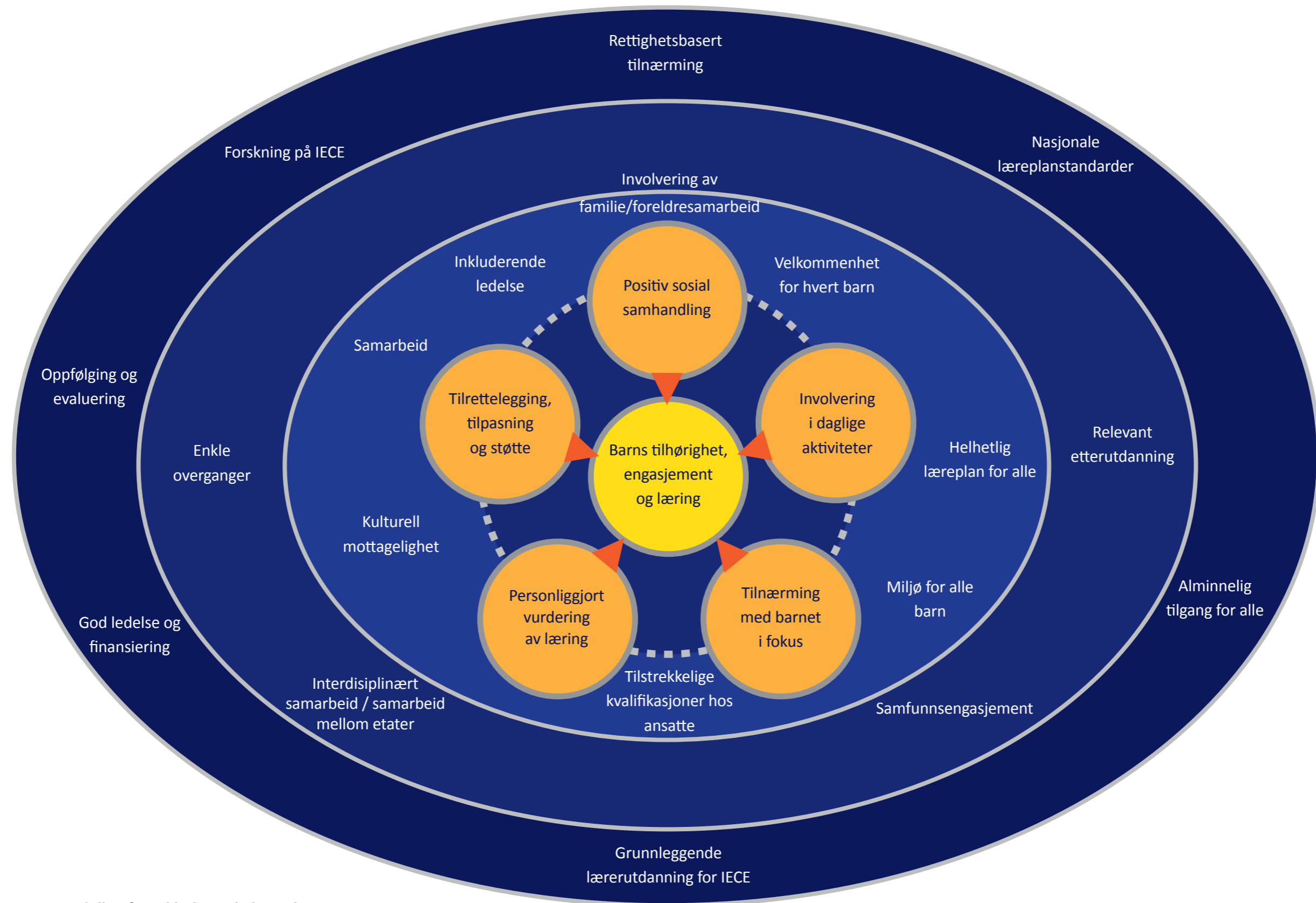
Disse spørsmålenes relevans, egnethet og nytte ble vurdert i løpet av de åtte besøkene til IECE-eksempelmiljøene i forskjellige land. De ble også vurdert gjennom fokusgrupper og kognitive intervjuer med utøvere, foreldre, lærerstudenter og akademisk ansatte innen lærerutdanning i tre andre land. Resultatet antyder at dette kan være et godt verktøy for førskoleutøvere over hele Europa og utenfor for å forbedre inkluderingen i IECE-miljøene deres.

3. Tilpasning av en økosystemmodell for IECE

Prosjektets tredje bidrag er utviklingen av en økosystemmodell for IECE. Den kan fungere som et rammeverk for planlegging, forbedring, oppfølging og evaluering av IECE-kvalitet på lokale, regionale og nasjonale nivåer (se Figur 1).

Modellen sammenfatter alle de viktige IECE-problemstillingene som kom frem fra dataen samlet inn fra de forskjellige IECE-eksempelmiljøene. Men ikke hvert miljø vektla i like stor grad eller viste tegn til alle problemstillinger. På grunn av dette og slik antydning for selvrefleksjonsverktøyet, er denne modellen best brukt som et rammeverk. Ved å bruke dette rammeverket kan beslutningstakere og utøvere vurdere sine egne prioritetsbehov og mål innenfor modellens utstrakte bilde på de relevante problemstillingene for kvalitet i IECE.

Figur 1. Økosystemmodellen for inkluderende barnehage

Figur 1 tar for seg resultatene, prosessene og strukturene av kvalitet i IEE i en økosystemmodell klynget sammen i fem dimensjoner:

Dimensjon 1: Resultater

Det sentrale punktet til modellen inneholder de tre **hovedresultatene** til IECE, altså «Barns tilhørighet, engasjement og læring».

Dimensjon 2: Prosesser

Direkte omliggende resultatene er de fem **hovedprosessene** som barnet er direkte involvert i innenfor IECE-miljøet, fra positiv sosial samhandling til aktiv deltakelse i læring og sosiale aktiviteter med tilretteleggende støtte etter behov.

Dimensjon 3: Støttende strukturer innenfor IECE-miljøet

Hovedprosessene er, på sin side, støttet av **strukturer innenfor miljøets fysiske, sosiale, kulturelle og pedagogiske omgivelser**. Disse omfatter strukturer som lar hvert barn bli verdsatt, et tilgjengelig og helhetlig læringsmiljø, og inkluderende ledelse og samarbeid.

Dimensjon 4: Støttende strukturer innenfor samfunnet

I tillegg har mer utenforliggende **strukturelle faktorer i hjemmet og samfunnet** som omgir IECE-miljøet en innvirkning på de inkluderende prosessene som barnet erfarer. Disse omfatter samarbeid med familier og støttetjenester samt prosedyrene for enkle overganger til og fra IECE-miljøet.

Dimensjon 5: Støttende strukturer ved regionale/nasjonale nivåer

Til slutt tar modellens ytre lag for seg **strukturelle faktorer som opererer på**

regionale/nasjonale nivåer som også har en innvirkning på hva som skjer innenfor miljøet. De omfatter rettighetsbasert nasjonalpolitikk samt evalueringsystemer, god ledelse og relevant forskningspolitikk.

Samarbeidende bruk av modellen mellom beslutningstakere og utøvere

Modellen kan forbedre samarbeid mellom beslutningstakere og utøvere for utvikling og fremming av kvalitet i strukturer og prosesser på alle nivåer rettet mot å gi alle barn muligheten til å aktivt delta i IECE.

Økosystemmodellen tydeliggjør overlappingen av lokale og regionale/nasjonale ansvar. For eksempel, regionale/nasjonale beslutningstakere er hovedsaklig ansvarlige for en rettighetsbasert tilnærming til lovgivning og finansiering som gir alle barn tilgang til alminnelig førsørging (ytre sirkel). Men for at alle barn virkelig skal få muligheten til bli med medelevene deres i det alminnelige miljøet må miljøets ansatte godt motta alle barn og familiene deres og gjøre den nødvendige innsatsen for å sørge for at alle barn fra lokalområdet kan ta en aktiv og meningsfull del i miljøet (indre sirkel).

Samtidig må nasjonale beslutningstakere sørge for at det finnes programmer for grunnleggende lærerutdanning for IECE (ytre sirkel). Men lokalmiljøet er ansvarlig for å sikre at deres ansatte er fullt utdannede lærere (så vidt det er mulig) og at de har varige muligheter for oppkvalifisering for å møte de varierte behovene for alle barn som får tilgang til miljøet (indre sirkel).

ANBEFALINGER

Målet til dette prosjektet var å identifisere, analysere og deretter fremme hovedegenskapene til kvalitet i IECE for alle barn fra tre år frem til de starter på barneskole. Prosjektet bygger på en eksisterende forståelse av IECE og legger til nye innsikter i anbefalingene.

Prosjektets anbefalinger er organisert i henhold til økosystemmodellen. De er hovedsaklig adressert til beslutningstakere når det gjelder hvordan de kan støtte utøvere for å sørge for kvalitet i IECE.

For å sikre at barns aktive deltakelse og læring i IECE blir et hovedmål for IECE forsørging, bør beslutningstakere:

1. Støtte lokale IECE-forsørgere i å proaktivt nå ut til barn og familier og la dem bli hørt.
2. Tilrettelegge vilkårene for at IECE-miljøer kan sikre ikke bare barnas oppmøte men også engasjementet deres når de er der.

For å sikre at barns aktive deltakelse og læring i IECE blir et hovedmål og prosess for IECE forsørging, bør beslutningstakere:

3. Sørge for at en helhetlig nasjonal læreplan setter som hovedmål og standard at alle barn får tilrettelegging for å høre til, bli engasjert og lære, både på egenhånd og sammen med medelever.
4. Sørge for at vurdering av barn også tar for seg barnets deltakelsesnivå i læring og sosiale aktiviteter og sosial samhandling med voksne og medelever samt eventuell støtte de måtte trenge for å gjøre dette mulig.

For å sikre at IECE-miljøene har kapasiteten til å motta og involvere alle barn, bør beslutningstakere:

5. Sørge for at grunnleggende og videre utdanning for lærere og støttepersonell lar dem utvikle de kompetansene som er nødvendig for å motta og engasjere alle barn i de daglige IECE-aktivitetene.
6. Sørge for at utøvere er forberedt på å forstå kulturbakgrunnene til barn og familier som en faktor for å muliggjøre deres aktive deltakelse i IECE.
7. Skape vilkårene for ledere av IECE-miljøer for å ta i bruk en inkluderende tilnærming, for å ha kompetansen for å skape et mottakelig, omsorgsfullt etos og å muliggjøre samarbeidende ansvar til nytte for hvert barns engasjement.
8. Prioritere utviklingen og bruken av verktøy for å forbedre inkluderingen av det fysiske og sosiale IECE-miljøet, slik illustrert i selvrefleksjonsverktøyet.

For å sikre at IECE-miljøene har kapasiteten til å møte alle barns tilleggsbehov, bør beslutningstakere:

9. Sørge for at lokalsamfunnet tilbyr ekspertisen og ressursene for å ivareta hvert barns mulighet til å ta del i, være del av elevgruppen og delta aktivt i læringen og sosiale aktiviteter.
10. Fremme samarbeid mellom alle sektorer og disipliner sammen med utøvere, familier og lokalsamfunn for å forbedre kvaliteten av alle barns tilhørighet, engasjement og læring.

For å virkelig sentrere kvalitetssikring rundt kvalitetstjeneste for barn i IECE bør beslutningstakere:

11. Sørge for at innsamling av statistisk informasjon omfatter en oversikt over antallet barn som er hindret fra retten til kvalitet i IECE og typen barrierer som forhindrer dem i å få tilgang til det.

12. Sørge for at tjenesteevaluering for hvilken grad alle barn har muligheter for aktiv deltakelse, egenrådig, selvinitiert og sosial lek og andre aktiviteter.

13. Sørge for at utviklingen av kvalitetsindikatorer for *inkludering* i barnehage ved å bruke, blant andre ressurser, IECE prosjektets økosystemmodell og selvrefleksjonsverktøy.

For å sikre at politikkutforming har en innvirkning på kvaliteten av IECE-praksis, bør beslutningstakere ved ulike lokale, regionale og nasjonale nivåer:

14. Samarbeide seg imellom og med sammen med forsørgere for å garantere at kvaliteten og inkluderingen i IECE-tjenester gjennom en delt forståelse av inkluderende kvalitetsproblemstillinger, slik illustrert i økosystemmodellen for IECE.

PROSJEKTUTGANGSDATA

Denne rapporten har fokusert på prosjektets nye bidrag til politikk, praksis og forskning på IECE. Dette var de endelige resultatene av en treårig tverr-europeisk prosess som inkluderte følgende aktiviteter og utgangsdatabl:

- En gjennomgang av litteratur og politikk som fremskaffer prosjektets rammeverkprinsipper og inkluderer en gjennomgang av internasjonal og europeisk forskningslitteratur og politikkinlegg om IECE (European Agency, 2017c)
- Innsamlingen og den kvalitative analysen av 32 eksempler på IECE-miljøer fra 28 Agency-medlemsland (European Agency, 2016)
- Detaljerte individuelle besøk hos eksempelsteder på IECE-miljøer i åtte ulike land
- Individuelle lands svar på spørreundersøkelser som gir informasjon om politikk og praksis innen IECE for alle barn på et nasjonalt nivå i Agency-medlemsland
- Et selvrefleksjonsverktøy for å forbedre IECE-miljøer: dette var satt sammen gjennom deltakelse av aktører i hvert av de åtte besøkene hos IECE-eksempelmiljøene og gjennom ytterligere økologiske valideringsstudier i tre ulike land. Det er tilgjengelig på 25 språk. (European Agency, 2017b)
- Synteserapporten, *Inclusive Early Childhood Education: New Insights and Tools – Contributions from a European Study [Inkluderende barnehage: Nye innsikter og verktøy – Bidrag fra en europeisk studie]* (European Agency, 2017a), hvorav denne rapporten er et sammendrag.

All utgangsdatabl fra prosjektet er tilgjengelig på IECE-prosjektets nettsted:

www.european-agency.org/agency-projects/inclusive-early-childhood-education

REFERANSER

Bronfenbrenner, U. og Morris, P. A., 2006. 'The Bioecological Model of Human Development' [Den bioøkologiske modellen av menneskelig utvikling], i W. Damon og R. M. Lerner (red.), *Handbook of Child Psychology, Vol. 1: Theoretical models of human development* [Håndbok for barnepsykologi: Teoretiske modeller for menneskelig utvikling] (6. utg.). New York: Wiley

Europakommisjonen, 2014. *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care* [Forslag for hovedprinsipper til et kvalitetsrammeverk for barnehage og -omsorg]. Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission [Rapport fra arbeidsgruppen om barnehage og -omsorg underlagt Europakommisjonen]. ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf (Hentet april 2017)

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2015. *Posisjonen til Agency på inkluderende opplæringsystemer*. Odense, Danmark. www.european-agency.org/publications/brochures-and-flyers/agency-position-on-inclusive-education-systems-flyer (Hentet november 2016)

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2016. *Inclusive Early Childhood Education: An analysis of 32 European examples [Inkluderende barnehage: En analyse av 32 europeiske eksempler]*. (P. Bartolo, E. Björck-Åkesson, C. Giné og M. Kyriazopoulou, red.). Odense, Danmark. www.european-agency.org/publications/ereports/iece-analysis-of-32-european-examples (Hentet juni 2017)

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2017a. *Inclusive Early Childhood Education: New Insights and Tools – Contributions from a European Study [Inkluderende barnehage: Nye innsikter og verktøy – Bidrag fra en Europeisk studie]*. (M. Kyriazopoulou, P. Bartolo, E. Björck-Åkesson, C. Giné og F. Bellour, red.). Odense, Danmark. www.european-agency.org/publications/ereports/iece-new-insights-and-tools (Hentet desember 2017)

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2017b. *Selvrefleksjonsverktøy for inkluderende barnehagemiljø*. (E. Björck-Åkesson, M. Kyriazopoulou, C. Giné og P. Bartolo, red.). Odense, Danmark. www.european-agency.org/publications/ereports/inclusive-early-childhood-education-environment-self-reflection-tool (Hentet august 2017)

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2017c. *Inclusive Early Childhood Education: Literature Review [Inkluderende barnehage: Litteraturgjennomgang]*. (F. Bellour, P. Bartolo og M. Kyriazopoulou, red.). Odense, Danmark. www.european-agency.org/publications/reviews/iece-literature-review (Hentet desember 2017)

Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD), 2015. *Starting Strong IV: Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care [En sterk start IV: Overvåking av kvalitet i barnehage og -omsorg]*. Paris: OECD Publishing. www.oecd.org/publications/starting-strong-iv-9789264233515-en.htm (Hentet november 2016)

Rådet for den europeiske union, 2017. *Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on Inclusion in Diversity to achieve a High Quality Education For All [Rådets og medlemslandenes statsrepresentanters konklusjoner om inkludering i mangfold for å oppnå en høykvalitets utdanning for alle]*. 2017/C 62/02. eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2017.062.01.0003.01.ENG (hentet juni 2017)

Sekretariat:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tlf: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brüssel-kontoret:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tlf: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org